ASIGURAREA EGALITĂŢII ÎN DREPTURI A PERSOANELOR CU DIZABILITĂŢI – UN DEZIDERAT NECESAR INCLUZIUNII SOCIALE

CZU: 342.722/.724:316.344.6(478)

Vitalie MEŞTER

Şcoala doctorală Ştiinţe Juridice,
Universitatea de Stat din Moldova

ENSURING EQUAL RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES – A DESIRE NECESSARY FOR SOCIAL INCLUSION

Ensuring equal rights for people with disabilities is a precondition for the social inclusion of these people in all aspects of life. Disability is not a diagnosis that qualifies the person. Disability is an evolving concept and that it results from the interaction between people with lasting physical, mental, intellectual or sensory disabilities and the barriers of attitude and environment that prevent their full and effective participation in society on an equal basis with others.

Keywords: *disability, equality, inclusion, authority, rights, obligations.*

Principiul egalităţii, potrivit căruia toate fiinţele umane au dreptul de e a fi egale în demnitate, de a fi tratate cu respect şi consideraţie şi dreptul de a participa în condiţii de egalitate cu ceilalţi la orice aspect al vieţii economice, sociale, politice, culturale sau civile, fără nicio deosebire de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenenţă politică, avere, origine socială sau alte criterii, stă la baza noţiunii de drepturi ale omului şi se regăseşte, practic, în toate tratatele internaţionale de protecţie a drepturilor omului.

Principiul egalităţii presupune, de asemenea, tratarea oamenilor în mod diferit în funcţie de circumstanţele diferite în care se află, astfel încât aceştia să poată participa în mod egal în activităţile societăţii (persoanele cu dizabilităţi, minorităţile naţionale etc.) .

Constituţia Republicii Moldova stabileşte, în articolele 1 şi 16, că demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane reprezintă valori supreme, iar statul garantează în măsură egală tuturor cetăţenilor Republicii Moldova egalitate în faţa legii şi autorităţilor publice pentru realizarea plenară a acestor valori.

Republica Moldova a ratificat prin Legea nr.166-XVIII din 09.07.2010 Convenţia Organizaţiei Naţiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilităţi (în con-

tinuare – Convenția ONU), care a fost semnată la New York, la 30 martie 2007. În consecință, Republica Moldova şi-a asumat obligația de a ajusta legislația națională şi practicile existente la prevederile Convenției, inclusiv să asigure egalitatea în drepturi a persoanelor cu dizabilități.

Prin ratificarea Convenției ONU Republica Moldova şi-a asumat obligația de a realiza reforme în domeniul dizabilității. Primul pas în acest sens l-a constituit adoptarea Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități 2010 – 2013, adoptată prin Legea nr.169-XVIII din 09.07.2010.

Al doilea pas important în implementarea Convenției ONU a fost abrogarea Legii nr.821-XII din 24.12.1991 privind protecția socială a invalizilor şi înlocuirea acesteia cu Legea nr.60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, în vigoare din 26.08.2012.

Aceasta din urmă este adoptată în conformitate cu standardele Convenției ONU şi ale Cartei sociale europene revizuite. Cu regret, constatăm însă faptul că procesul de aplicare a acestei legi este dificil, pentru că lipsesc mecanismele eficiente care ar crea un impact pozitiv asupra calității vieții persoanelor cu dizabilități.

Un alt pas important în implementarea Convenției ONU, în special a art.5, l-a constituit adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova a Legii nr.121 din 25.05.2012 privind asigurarea egalității, în vigoare din 01.01.2013. Potrivit art.1 alin.(1), scopul acestei legi este „prevenirea şi combaterea discriminării, precum şi asigurarea egalității tuturor persoanelor aflate pe teritoriul Republicii Moldova în sferele politică, economică, socială, culturală şi în alte sfere ale vieții, fără deosebire de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau orice alt criteriu similar".

Există însă impedimente care nu permit aplicarea acesteia drept instrument eficient în combaterea şi prevenirea fenomenului discriminării persoanelor cu dizabilități. Printre acestea se numără faptul că Legea nr.121/2012 este una controversată, iar prevederile acesteia sunt pe alocuri generale şi nu conțin reglementări ce ar viza toate aspectele vieții, precum: nediscriminarea în muncă, participarea la viața politică şi publică, accesul la justiție, exercitarea capacității juridice etc. O altă barieră în aplicarea acestei legi o constituie faptul că autoritatea publică, Consiliul pentru Prevenirea şi Eliminarea Discriminării şi Asigurarea Egalității, constituită prin Legea nr.298 din 21.12.2012, deține doar calitatea de agent constatator al faptelor de discriminare, fără dreptul de a aplica sancțiuni, fiind împuternicită să adopte doar decizii cu caracter de recomandare. Astfel, potrivit art.32 lit.n), pentru a asigura restabilirea în drepturi a persoanei care se consideră discriminată şi sancționarea faptelor discriminatorii, Consiliul constată contravențiile cu elemente discriminatorii în conformitate cu prevederile Codului contravențional, iar, potrivit art.33, Consiliul, în calitate de agent constatator, remite instanței de judecată spre examinare în fond procesul-verbal cu privire la contravenție şi materialele cauzei.

Următorul pas realizat de Republica Moldova pentru asigurarea egalității în drepturi a persoanelor cu dizabilități l-a constitut reforma în domeniul capacității juridice.

Astfel, la 14 aprilie 2017 Parlamentul a votat proiectul privind reforma capacității de exercițiu; prin urmare, de la instituția „persoane incapabile" s-a trecut la instituția „persoane ocrotite". Noile modificări şi completări ale cadrului normativ au permis ca persoanele fizice adulte, care din cauza unei dizabilități mentale nu îşi pot exprima pe deplin consimțământul, să încheie contracte şi să ia alte decizii în viață.

Conform art.12 din Convenția ONU, Republica Moldova s-a obligat:

- să recunoască că persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute oriunde ca persoane cu drepturi în fața legii;
- să recunoască că persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeaşi capacitate juridică ca şi alte persoane în toate aspectele vieții;
- să ia măsurile necesare pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la asistența de care pot avea nevoie pentru a-şi exercita capacitățile juridice;
- să asigure că toate măsurile legate de exercitarea capacității juridice oferă o protecție corespunzătoare şi eficientă împotriva abuzului, conform legislației internaționale cu privire la drepturile omului. Această protecție va asigura ca măsurile întreprinse pentru exercitarea capacităților juridice să respecte drepturile, voința şi preferințele persoanei, să nu existe conflict de interese şi abuz de influență, protecția să fie proporțională şi adaptată la circumstanțele în care se află persoanele, să fie aplicată pentru un termen cât se poate de scurt şi să fie revizuită sistematic de către autoritățile competente, independente şi imparțiale sau de instanțele judiciare. Protecția va fi proporțională cu gradul în care aceste măsuri afectează drepturile şi interesele persoanelor;
- să ia toate măsurile corespunzătoare şi eficiente pentru a asigura dreptul egal al persoanelor cu dizabilități de a deține sau moşteni proprietăți, de a-şi gestiona propriile venituri şi de a avea acces egal la împrumuturi bancare, ipoteci şi la alte forme de credit financiar şi pentru a asigura că persoanele cu dizabilități nu sunt deposedate în mod arbitrar de bunurile lor.

Potrivit art.13 al Convenției ONU, Republica Moldova s-a obligat: să garanteze accesul efectiv al persoanelor cu dizabilități la actul de justiție, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural şi adecvate vârstei, pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți şi indirecți, inclusiv ca martori, în toate procedurile legale, inclusiv la etapele de investigație şi la alte etape preliminare.

Suplimentar, pentru a asigura egalitatea în drepturi, potrivit art.23 al Convenției ONU, Republica Moldova s-a obligat să ia măsuri eficiente şi corespunzătoare pentru eliminarea discriminării persoanelor cu dizabilități în toate aspectele legate de căsătorie, familie, calitatea de părinte şi relații, în măsură egală cu alți cetățeni.

Astfel, Convenția ONU impune schimbarea paradigmei: de la lipsirea de capacitate de exercițiu la cea de acordare a unei capacități cât mai largi persoanelor cu dizabilități. În special ea cheamă statele semnatare:

- să înlocuiască regimul de substituire la luarea deciziei (cel de tutelă) prin unul de suport la luarea deciziei;

– să abandoneze atitudinea paternalistă şi aşteptările joase faţă de persoanele cu dizabilităţi, prin măsurile ce inhibă abilitatea de a face alegeri despre viaţa lor;
– să organizeze măsuri de suport personalizat care vor încuraja libertatea persoanei şi vor promova autonomia ei.

În sensul conformării cu noile cerinţe ale Convenţiei ONU, după cum s-a menţionat mai sus, a fost adoptarea şi punerea în aplicare a Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilităţi, nr.60 din 30 martie 2012. Potrivit acesteia, persoanele cu dizabilităţi beneficiază de capacitate juridică în egală măsură cu celelalte persoane în toate aspectele vieţii, iar, după caz, şi de măsuri de protecţie şi asistenţă juridică în exercitarea capacităţii juridice, prevăzute de legislaţia în vigoare (art.8 alin.(2)).

Totuşi, în pofida asumării acestor angajamente de a asigura egalitatea în drepturi a persoanelor cu dizabilităţi, conform mai multor cercetări sociologice, în Republica Moldova se atestă că această categorie de persoane continuă să fie frecvent discriminate în raport cu alte persoane, în diferite contexte: la angajarea în câmpul muncii, la locul de muncă, în instituţiile educaţionale, în viaţa politică, în relaţia cu autorităţile [1].

Potrivit aceloraşi cercetări, persoanele cu dizabilităţi reprezintă una dintre cele mai vulnerabile categorii de persoane din Republica Moldova care au riscul cel mai mare de a fi supuse discriminării.

Dificultăţile cu care se confruntă persoanele cu dizabilităţi sunt excluderea socială, şomajul, lipsa accesului la educaţie incluzivă, accesul limitat la sistemul general de protecţie socială, mediul inaccesibil, presiuni în sensul instituţionalizării şi discriminarea.

Potrivit datelor oficiale ale Casei Naţionale de Asigurări Sociale, din 1 ianuarie 2020, numărul estimat al persoanelor cu dizabilităţi în Republica Moldova a constituit 177,0 mii persoane, inclusiv 10,7 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. Persoanele cu dizabilităţi au reprezentat 6,7% din populaţia totală a ţării cu reşedinţă obişnuită, iar copiii cu dizabilităţi au constituit 1,9% din numărul total al copiilor cu reşedinţă obişnuită din Republica Moldova.

În structura persoanelor cu dizabilităţi ponderea femeilor a fost mai mare decât a bărbaţilor şi a constituit 51,7%. Totodată, ponderea bărbaţilor cu dizabilităţi în numărul total al populaţiei bărbaţilor s-a redus de la 7,1% la 1 ianuarie 2016 până la 6,7% la 1 ianuarie 2020. În schimb, ponderea femeilor cu dizabilităţi în numărul total al populaţiei de femei s-a majorat de la 6,0% la 1 ianuarie 2016 până la 6,7% la 1 ianuarie 2020.

Aproape fiecare a şaptea persoană cu dizabilitate s-a încadrat în categoria celor cu dizabilitate severă [2].

Este de menţionat că pentru prima dată în Republica Moldova termenul „dizabilitate /persoane cu dizabilităţi" care a înlocuit termenul „invalid/persoană cu invaliditate" a apărut odată cu ratificarea Convenţiei ONU. Potrivit art.1 alin.(2) al Convenţiei, „persoanele cu dizabilităţi includ acele persoane care au deficienţe fizice, mentale,

intelectuale sau senzoriale de durată, deficienţe care, în interacţiune cu diverse bariere, pot îngrădi participarea deplină şi efectivă a persoanelor în societate, în condiţii de egalitate cu ceilalţi". Astfel, Convenţia clasifică persoanele cu dizabilităţi după tipul de dizabilitate având la bază deficienţe /limitări de sănătate: dizabilităţi fizice, dizabilităţi senzoriale (de auz şi de vedere), persoane cu dizabilităţi mentale, intelectuale. Această definiţie o regăsim şi în prevederile art.2 al Legii nr.60 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilităţi care a fost adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 30.03.2012 pentru punerea în aplicare a Convenţiei ONU. Suplimentar, spre deosibire de Convenţia ONU, Legea nr.60 clasifică în art.16 persoanele cu dizabilităţi după criteriul pierderii capacităţii de muncă. Astfel potrivit art.16 alin.(1) al acestei legi, dizabilitatea la persoanele adulte se determină pornind de la gravitatea deficienţelor funcţionale individuale provocate de afecţiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate şi restricţii de participare exprimate în raport cu solicitarea socioprofesională (păstrarea capacităţii de muncă) şi este de trei grade: severă, accentuată şi medie.

De menţionat că până nu demult, portivit art.51 din Constituţia Republicii Moldova, se utiliza noţiunea „persoană cu handicap". Abia la începutul anului 2019 acest termen a fost înlocuit cu termenul „persoane cu dizabilităţi " prin modificarea art.51 alin.(1) operată prin Legea nr.255 din 22.11.2018 [3].

Considerăm că termenul „persoană cu handicap " este unul discriminatoriu, pentru că abordează persoana din punct de vedere medical, în timp ce termenul *dizabilitate* este adaptat abordării bazate pe drepturile omului, astfel încât societatea este privită drept cea care limitează accesul persoanelor cu deficienţe la o viaţă de calitate. La rândul său, abordarea persoanelor cu dizabilităţi din perspectiva drepturilor omului este condiţionată de necesitatea asigurării egalităţii în drepturi a acestor persoane având la bază următoarele **principii.**

1. Dreptul la egalitate este dreptul tuturor fiinţelor umane de a fi egale în demnitate, de a fi tratate cu respect şi consideraţie şi de a participa în condiţii de egalitate cu ceilalţi la orice aspect al vieţii economice, sociale, politice, culturale sau civile. Toate fiinţele umane sunt egale în faţa legii şi au dreptul la protecţie şi beneficiu egale în faţa legii.
2. Tratamentul egal, ca un aspect al egalităţii, nu este echivalent tratamentului identic. Pentru a realiza egalitatea deplină şi efectivă este necesar ca oamenii să fie trataţi în mod diferit în funcţie de circumstanţele lor diferite, să fie afirmată valoarea lor egală şi să fie sporite capacităţile lor de a participa în societate ca egali.
3. Pentru a fi eficace, dreptul la egalitate necesită acţiune pozitivă. Acţiunea pozitivă, ce include o arie de măsuri legislative, administrative şi de politici pentru a depăşi dezavantajele din trecut şi pentru a accelera progresul spre egalitate al unor grupuri specifice, este un element necesar în cadrul dreptului la egalitate.
4. Dreptul de a nu fi discriminat este un drept de sine stătător, fundamental, subsumat dreptului la egalitate.

Criteriile discriminării sunt: Rasă, Culoare, Etnie, Origine, Sex, Sarcină, Maternitate, Statut civil, familial sau profesional, Limbă, Religie sau credinţă, Opinie politică sau de alt gen, Naştere, Origine naţională sau socială, Naţionalitate, Statut economic, Asocierea cu minoritatea naţională, Orientare sexuală, Identitate de gen, Vârstă, Dizabilitate, Starea sănătăţii, Predispoziţie genetică sau de altă natură spre boală.

Discriminarea în baza oricărui alt criteriu trebuie interzisă acolo unde o astfel de discriminare:

- cauzează sau perpetuează un dezavantaj sistematic;
- subminează demnitatea umană; *sau*
- afectează în mod negativ exercitarea egală a drepturilor şi libertăţilor unei persoane într-o manieră serioasă, comparabilă cu discriminarea pe criteriile interzise enumerate mai sus.

Referinţe:

1. MALCOCI, L., BARBĂROŞIE, A. *Fenomenul discriminării în Moldova: percepţiile populaţiei. Studiu comparativ*. Chişinău, 2015, p.4 Disponibil: https://www.soros.md/files/publications/documents/Raport%20Nediscriminare%20analiza%20comparata.pdf [Accesat: 19.05.2021]
2. Biroul Naţional de Statistică al RM 01.12.2020. Persoanele cu dizabilităţi în Republica Moldova în anul 2019 Disponibil https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6827&parent=0 [Accesat: 30.05.2021]
3. Constituţia Republicii Moldova, art.51 alin.(1) modificat prin LP255 din 22.11.2018, MO467-479/14.12.18 art.786; în vigoare 14.01.2019 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro [Accesat: 30.05.2021]